

**LALE DEVRİ İSTANBUL'UNDA PADİŞAH BAHÇELERİNİ ANLATAN
MANZUM BİR ESER: HIFZÎ VE MESÂİR'İ****Yunus KAPLAN¹****ÖZ**

Dîvân şairleri sanatlarını şekillendirirken içinde yaşadıkları coğrafyaya kayıtsız kalmamışlar, çeşitli vesilelerle yerleşim yerlerinin sahip olduğu bazı özellikleri şiirlerine aksettirmişlerdir. Bu kullanımlar neticesinde klâsik Türk şiirinde şehrengiz, bilâdiyye, sâhil-nâme gibi şehirleri konu edinen bazı nazım türleri doğmuştur. Konusunu coğrafi unsurların teşkil ettiği bir diğer nazım türü de çeşitli bahçe ve mesîre yerlerinin anlatıldığı mesâirlerdir. Elimizde şimdilik iki örneği bulunan bu şiirlerde, İstanbul'daki çeşitli bahçe ve mesîre yerleri anlatıldığı için bu türü İstanbul'a münhasır bir nazım türü olarak nitelemek mümkündür.

Klâsik Türk edebiyatında mesâir türünün bilinen ilk örneğini 18. yüzyıl şairlerinden Vahyî-zâde Şeyh Feyzullah Efendi kaleme almıştır. Kasîde nazım şekliyle ve 43 beyit olarak söylenen bu şiirde, İstanbul'daki 54 mesîre yerinin tavsifi yapılmıştır. Bu türdeki ikinci örnek ise şimdiki kadar varlığı bilinmeyen ve aynı zamanda bu çalışmanın da konusunu teşkil eden 18. yüzyıl şairlerinden Hıfzî'ye ait olan mesâirdir. Şimdilik elde tek nüshası bulunan ve Der-Beyân-ı Mesîregâh-ı Hümâyûn başlığını taşıyan bu şiir, 61 beyit olup kıt'a nazım şekliyle söylenmiştir. Hıfzî, Feyzullah Efendi'den farklı olarak bu şiirinde sadece padişahlara mahsus olan ve has bahçe olarak adlandırılan mesire yerlerinin ve kasırların tavsifini yapmıştır.

Bu çalışmada edebiyatımızda örneğine çok az rastlanan mesair türü hakkında bazı bilgiler verildikten sonra, Hıfzî'nin Mesâir'inin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durularak metnin çevriyazısına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, Mesâir, Hıfzî.

**A POETIC WORK WHICH NARRATES PADİSHAH'S GARDENS IN
İSTANBUL DURING THE TULİP ERA: HIFZÎ AND HIS MESÂİR****Abstract**

While Ottoman poets were developing their arts, they weren't indifferent to the geography that they lived in and they reflected some properties to their poetries that the sites had with various occasions. As a result of those usages, some types of poetry which mentioned cities such as şehrengiz, biladiyye, sahil-nâme occurred in the classical Turkish poetry. Another poetry type that geographical factors

¹ Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: yunuskaplan80@my.net.com.

formed its subject is mesair that various gardens and recreation areas were narrated. As the various gardens and recreation areas which were in Istanbul were narrated in the poem that we have presently had two sample for it, it is possible to describe this type as a poetry type which is specific to Istanbul.

Vahyî-zâde Şeyh Feyzullah Efendi who was one of poets in 18. century wrote the first known sample of mesair in the classical Turkish literature. The description of 54 recreation areas in Istanbul were done in the poetry which was written in the form of ode poetry and in 43 couplets. The second sample in the type that its existence has not been known up to now and also which forms our study's subject is mesair which was written by Hıfzî who was one of poets in 18. century. This poetry which has presently had a single copy and which has the title "Der-Beyân-ı Mesîregâh-ı Hümâyûn" has got 61 couplets and it was written in the form of quote-poetry. Differently from Feyzullah Efendi, Hıfzî made the description of recreation places and summer palaces in this poetry that those places were specific only for padishahs and were named as the private garden of the sultan.

In this study, some information will be firstly given on the type of mesair which its samples are rarely seen in our literature and then, the text's translated form will be included as Hıfzî's Mesâir's form and content properties were based on.

Key Words: Classical Turkish Literature, Mesâir, Hıfzî.

Giriş

Osmanlı'nın toplumsal yapısını oluşturan şehir, semt, mahalle, sosyal donatılar hatta evlerin teşkilinde ve tesisinde bahçeler de ihmal edilmeyen önemli bir dekor olarak karşımıza çıkar. Hayatın her alanında ve toplumun her kesiminde karşımıza çıkan bahçecilik anlayışının en güzel örnekleri, yaklaşık beş asırlık bir süre Osmanlı'ya başkentlik yapan İstanbul'da tesis edilmiştir. İstanbul'u süsleyip güzelleştiren bu bahçelerin tesisinde, toplumun her kademesinde olduğu gibi Osmanlı devlet adamlarının da önemli katkıları olmuştur. Özellikle padişahlar, toplumda canlı bir şekilde zuhur eden bahçecilik zevkine kayıtsız kalmamışlar kendileri de kullandıkları saray, kasır ve köşkleri âdeta diğerlerine örnek teşkil edecek şekilde güzel bahçelerle süslemişlerdir. Padişahların yaptırdığı bu bahçeler *has bahçe* olarak adlandırılmıştır. Saraya ait olan bu bağ ve bahçelerin bakımı, bostancıbaşının idaresi altındaki

bostancıbaşı ocağına mensup olan devşirmeler tarafından yapılmıştır (Pakalın, C. I, 2004: 752).

Osmanlı padişahları, İstanbul’daki bahar ve yaz mevsimlerinde bazı zamanlarda bu bahçelerden birine gününbirlik geziler yaparak akşama kadar orada kalmışlar bazen de bu kalışlar göç suretiyle çok daha uzun sürmüştür. Bu geziler günü birlik ise *binîş-i hümâyûn*, çok daha uzun süreliyse *göç-i hümâyûn* olarak adlandırılmıştır (Pakalın, C. I, 2004: 674).

XV. ve XVIII. yüzyıllarda padişahlar, bahçe olarak en çok İstanbul ve Edirne, kısmen İzmit ve Bursa, nadiren de diğer yerlerdeki bahçelerden istifade etmişlerdir. Bunlardan Edirne, İstanbul’un başkent olmasından sonra gözden düşmemiş; sefer, dinlenme, avlanma, eğlenme gibi değişik gerekçelerle padişahlar tarafından ziyaret edilmiştir. Özellikle, şehzadelerin sancağa çıkma usulünün kaldırılmasından sonra, XVII. yüzyılın başından itibaren Osmanlı padişahları, kalabalık bir maiyetle birlikte sık sık Edirne’ye gitmişlerdir. Bu meyanda I. Ahmed, II. Osman, IV. Murad, Sultan İbrahim, IV. Mehmed, II. Süleyman ve II. Mustafa Edirne’ye giden padişahlardı. Osmanlı tarihinde taht değişikliğine yol açan 1703 Edirne Vak’ası, İstanbul bahçelerinin tarihi için de önemli bir aşama olmuştur. Zira bu olaydan sonra Edirne bahçeleri, alternatif birer eğlenme mekânı olmaktan çıkmış, padişahlar artık vakitlerini İstanbul’da geçirmek mecburiyetinde kalmışlardır. Hareket sahalarının daralması, zamanla onların eldeki mevcut bahçeleri daha çekici ve işlevsel hale getirmeleri sonucunu doğurmuştur. 1703’ten sonra İstanbul’a kapanan padişahlardan III. Ahmed’le birlikte saray, yalı, köşk ve çiftliklerin birer parçası olan bahçeler hızla imar edilmiştir (Yıldız, 2014: 645-47).

Bahçeler, padişahların veya kurucularının, beğendikleri yerlerde kurdukları yapıların tamamlayıcısı ve olmazsa olmaz birer parçası olarak inşa edilmiştir. Dolayısıyla her birisi birer saray, yalı, kasır, köşk, çiftlik gibi binaların birer parçası olarak kurulan bahçeler; ya söz konusu yapıların nadiren önünde veya arkasında, çoğunlukla da yapı veya yapıları kuşatacak şekilde inşa edilmişlerdir (Yıldız, 2014: 647).

Hem bir mesire yeri hem de iyi bir eğlence mekânı olarak karşımıza çıkan has bahçeler, hükümdarlık âyin ve âdâbının simgesi olan işret meclisi geleneğinin de vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Havuzlar, şelaleler, nadide çiçek tarhları, nahiller, buhurdanlar ve çerâğânlarla bir cennet köşesi hâline getirilen bu bahçelerdeki işret

meclislerinde devrin ünlü musiki heyetleri, seçkin şair, edip ve sanatkârları da padişahlara eşlik etmişlerdir (İnalçık 2010: 281).

Klâsik Türk Edebiyatında Mesâirler

Yukarıda çeşitli özellikleri belirtilen bahçe örnekleri, Osmanlı'nın medeniyet ve kültür izlerinin en belirgin bir şekilde hissedildiği yerleşim yerleri olan şehirlerin adeta vazgeçilmez süsü olmuşlardır. Sahip oldukları çeşitli özelliklerle her daim divan şairlerine ilham kaynağı olan bu şehirler, çeşitli vasıflarıyla edebiyatımızın vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Dîvân şairlerinin mensup oldukları toplumun sahip olduğu kültürel birikimle birlikte içinde yaşadıkları coğrafyayı da çok iyi bir şekilde gözlemleyerek şiire malzeme yaparak kullanmaları neticesinde, konusu şehir veya şehirle ilgili çeşitli unsurları konu alan şiirlerle birlikte edebiyatımızda farklı edebî türler ortaya çıkmıştır. Edebiyat ile mekânın bulunduğu en güzel metinler olarak da değerlendirilebilecek bu türlere şehrengiz², bilâdiyye, sâhil-nâme³, sûkiyye⁴, dergâh-nâme⁵, mesâir-nâme ve miyâhiyyeler⁶ örnek verilebilir. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren mahallileşmenin de etkisiyle edebiyatımızda bu farklı türlerde yazılan eserlerin sayısında bir hayli artış olmuştur.

² Türk edebiyatında ilk örneklerinin 16. yüzyılda görülmeye başladığı bu türün ilk örneklerini 1512 yılında Mesîhî ve Zâtî tarafından Edirne için söylenilmiş şehrengizler oluşturmaktadır. Birçok şairin bu türe ilgi göstermesiyle zamanla bu türde yazılmış olan eser sayısında bir artış olmuştur. Son yapılan araştırmalar neticesinde bu türde kaleme alınmış eser sayısı 85'i bulmuştur. bk. Yunus Kaplan, "Lebîbî ve Eyüp Şehrengizi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum. Sayı 56, 2016, s. 1063-76.

³ Bu türde yazılmış şiirler hakkında aşağıda açıklama yapılmıştır.

⁴ Bu türe Edirneli Kâmî (öl. 1724) tarafından İstanbul'un çeşitli semtlerinin anlatıldığı 12 beyitlik mesnevi örnek verilebilir. Bu mesnevi için bk. Gülgün Erişen Yazıcı, *Edirneli Kâmî ve Dîvânı*, e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10619,kamipdf.pdf?0> (E.T.: 15. 07. 2014), s. 122-123.

⁵ Günay Kut, "İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergeh-nâme", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları II, Acâ'ibü'l-Mahlûkât* (Haz. Fatma Büyükkarcı Yılmaz), Simurg Yayınları, İstanbul 2010, s. 171-202; Lokman Turan, "İstanbul Dergâhları Hakkında Bilinmeyen Bir Eser: Lutfî'nin Hânkâh-nâmesi", *Türkbilgi*, 2011/21, s. 22-48.

⁶ Bu türün edebiyatımızda şimdilik tek örneği bilinmektedir. Hasîb Ahmed Efendi (öl. 1752-53) tarafından 44 beyitlik bir kaside olan bu şiirde, Bursa'nın sahip olduğu suların methi yapılmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Süleyman Eroğlu, "Türk Edebiyatında Miyâhiyye Türüne Bir Örnek: Hâsib Efendi'nin Miyâhiyyesi", *Uludağ Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 9, Sayı 15, 2008, s. 429-439.

Lale Devri İstanbul'unda Padişah Bahçelerini Anlatan Manzum Bir Eser: Hıfzî ve Mesâîr'i

Osmanlı coğrafyasında bulunan birçok şehir ve yerleşim biriminin konu edinildiği bu türlerde yer isimleri çeşitli anlam ilgileri içinde kullanılmış, özellikle tevriye, mecaz ve cinas sanatlarıyla farklı çağrışımlara vesile olmuştur.⁷ Beyit ve bazı manzumeler şeklinde sıkça karşımıza çıkan bu kullanımlar, sadece yerleşim yerlerinin isimleriyle sınırlı kalmış, ayrıntılı mekân tasvirlerine yer verilmemiştir. Büyük çoğunluğu Osmanlı coğrafyası sınırları içinde olan ve daha fazla yerleşim yerinin konu edinildiği bilâdiyye veya belde-nâme olarak adlandırılan manzumeler bu tarzda kaleme alınmıştır.

İ. Hakkı Aksoyak, klâsik Türk edebiyatında şehirler veya coğrafi mekânlar için yazılmış şiirleri iki ana gruba ayırmıştır:

1. Bir şehri öven veya yeren manzum metinler: Şehrengizler ve bir şehri gazel, kaside vb. gibi nazım şekilleriyle anlatan manzumeler.⁸

2. Bir belde, sahil, mahalle veya mesire yerlerinin adlarının birden çok anlamlarından yararlanılarak yazılan müstakil şiirler: Bilâdiyye, sâhil-nâme, semtiye ve mesâîr (Aksoyak 2016: 250-51).

Klâsik Türk edebiyatında içinde yaşanan coğrafyanın ayrıntılarıyla canlı bir tablo hâlinde işlendiği eser örneklerine önceki yüzyıllarda da rastlansa da bu türdeki eser sayısı 17. yüzyıldan itibaren artmıştır. Bu eserlere konu olan şehirler içinde hem payitaht

⁷ Bu konuyla ilgili örnek bir çalışma için bk. İsmail Arıkoğlu, "Divan Şiirinde Şehir Adlarının Tevriyeli Kullanımı Aydın-Tire Örneği", *Selçuk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 23, 2008. s. 137-144.

⁸ Klasik Türk edebiyatında şehirleri konu edinen bu tarzda kaleme alınmış pek çok şiir bulunmaktadır. Bunlara verilebilecek bazı örnekler şunlardır: Mihrî (öl. 1514-15) Lâdik için bir murabba (Gemici, 1990: 512-17); Helâkî (öl. 1572-73/1575-76?) İstanbul ve Galata için bir murabba (Çavuşoğlu, 1982: 30-31); Celâl-zâde Mustafa oğlu Mahmûd (öl. 1596'dan sonra) Konya, İstanbul ve Edirne için gazeller (Erdoğan, 2012); Nergisî (öl. 1635) Saraybosna için kaside (Selçuk, 2014); Birrî Mehmed Dede (öl. 1716) Manisa için kaside (Erkul, 1992: 199-201); Malatyalı Necâtî (öl. 1894'ten sonra) Malatya Aspozi ve İstanbul için birer murabba (Yekbaş, 2015); Ârifî (öl. 1895) Kütahya için iki gazel ile Pesendî (öl. 1913) Kütahya için bir gazel ve bir müseddes (Güler, 1996); Karamanlı Aynî (öl. ?) Konya ve Antalya için birer gazel (Mermer, 1997); Şeyhülislâm Yahyâ (öl. 1644) Bağdat, İstanbul, Edirne ve Halep için gazeller (Kavruk, 2001: 67, 219, 335, 406); Ravzî (öl. 1660'den sonra) Dukakin için murabba (Aydemir, 2009: 63-64); Vahîd Mahtûmî (öl. 1723-33) Edirne-Akpınar için müseddes (Kahraman, 1995: 449); Makedonyalı Saîd (öl. ?) Kalkandelen, Gostivar, Serakin ve Palçiste için gazel ve murabbalar (Aydemir, 2013); Feyzî Efendi (öl. 1771-72) Bursa için gazel (Karagöz, 2004: 352-53); Halepli Edîb (öl. 1748?), Halep için iki gazel (Mum 2004, 249, 252); Yümnî (öl. ?) Edirne için bir gazel (Kaplan, 2015: 144-45); Prizrenli Şem'î (öl. 1529-30) ise Bursa için iki gazel (Karavelioğlu, t.y. 90-91) kaleme almıştır.

hem de kültür ve sanatın neşv ü nema bulduğu Osmanlı'nın en önemli kültür merkezi olan İstanbul'un ayrı bir yeri vardır. 17. yüzyıldan önce ağırlıklı olarak şehrengizlerde⁹ ve bazı şiirlerde¹⁰ ana hatlarıyla karşımıza çıkan İstanbul'un, bu yüzyıldan sonra farklı türdeki eserlerde adeta semt semt, sokak sokak hatta sahip olduğu mimarî yapılarına kadar ayrıntılarıyla işlendiğini söylemek mümkündür.

Örneğin 1132/1719-20 tarihinde Rûhî mahlaslı bir şair tarafından *İstanbul-nâme* adıyla 350 beyitlik mesnevi nazım şekliyle bir eser kaleme alınmıştır. Bu eserde İstanbul'un şair üzerinde bıraktığı etkiden, Boğaz ve denizden, Anadolu ve Rumeli yakasındaki tarihî yapılardan, yalılarından, yerleşim yerlerinden ve camilerden bahsedilmiştir.¹¹

Bu bağlamda klasik Türk şiirinde İstanbul'a münhasır olarak yazılmış olan iki tür karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, sâhil-nâmeler ve mesâir-nâmelerdir. Eldeki mevcut örneklerine göre şimdilik sadece İstanbul Boğazı ve çevresindeki yerleşim yerleri hakkında yazılmış olan sâhil-nâme türündeki ilk şiiri, Mustafa Fennî (öl. 1745-46) yazmıştır. Fennî, 63 beyit hâlinde mesnevi nazım şekliyle yazdığı bu şiirinde Avrupa yakasında Galata'dan başlayarak kuzeyde Değirmenlik'e kadar yerleri tavsif ettikten sonra, Anadolu yakasına geçip kuzeyde Hünkâr İskelesi'nden başlayarak güneydeki Fenerbahçe ve Adaları tavsif ederek manzumesini bitirir (Öztoprak, 2005: 15).

Klâsik Türk edebiyatında yazılmış olan ikinci sahil-nâme yine 18. yüzyıl şairlerinden İzzet Efendi (öl. 1797-98)'ye aittir. Toplam 65 beyitlik bir kaside olan bu manzumede şair, ilk 11 beyitte Sultan Selim (sal. 1789-1807)'i methederek ona dualar eder. Fennî gibi 12. beyitten 61. beyte kadar Galata'dan başlayarak Fenerbahçe'ye kadar Boğaziçi sahillerindeki 65 yeri tavsif eder (Öztoprak, 2005: 17).

Sâhil-nâme türündeki bilinen son eser ise Derviş Hilmi Dede (öl. 1766)'ye aittir. Mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan bu eser, 62

⁹ İstanbul hakkında Cemâlî, Azîzî, Fakîrî, Fikrî, Kıyâsî, Nüvîsî, Sâfî, Tab'î, Veysî, Taşlıcalı Yahyâ gibi şairler şehrengiz yazmıştır. Daha geniş bilgi için bk. Barış Karacasu, "Türk Edebiyatında Şehrengizler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, s. 10, 2007, s. 259-313.

¹⁰ İstanbul hakkında yazılmış bazı şiirler için 7. dipnota bakılabilir.

¹¹ Bu eser hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Orhan Aydoğdu, "İstanbul Hakkında Bilinmeyen Bir Mesnevi: İstanbulnâme", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7 Fall 2009, s. 158-186.

**Lale Devri İstanbul’unda Padişah Bahçelerini Anlatan Manzum Bir
Eser: Hıfzî ve Mesâir’i**

beyitten müteşekkildir. Şair, tıpkı Fennî ve İzzet Efendi gibi Boğaziçi’ndeki sahilleri ve yerleşim yerlerini anlatmıştır. Önce Galata’dan başlayarak Avrupa yakasındaki sahillerin, ardından Anadolu yakasında Karadeniz kenarındaki Hünkâr İskeleyi’nden başlayarak Marmara Denizi kıyısındaki Fenerbahçe’ye kadar toplam 62 yeri tasvir eder (Kaplan, 2015: 152-53).

Klâsik Türk şiirinde İstanbul’a münhasır bir tür olarak nitelenebilecek bir diğer tür de mesâir-nâmelerdir. Mesîre kelimesinin çoğulu olan ve gezecek, görececek yerler, gezinti yerleri anlamına gelen mesâir kelimesine istinaden mesâir-nâme olarak adlandırılan bu türü, mesîre yerlerini çeşitli kelime oyunları ile anlatan şiirler olarak tanımlamak mümkündür (Aksoyak, 2016: 246). Eldeki metin sayısı son derece sınırlı olan bu türün ilk örneğini 18. yüzyıl şairlerinden Vahyî-zâde Şeyh Fezullah Efendi (öl. 1729) kaleme almıştır. Fezullah Efendi’nin, *Mesâir’i* 43 beyitlik bir kasidedir. Şiirin ilk iki beyitinde kaleminden İstanbul ve çevresine mahsus olan mesire yerlerini anlatmasını isteyen şair Eyüp’ten başlayarak Alibeyköy, Çavuşköyü, Çamlıca, Kâğıthane, Beyoğlu, Galata, Beşiktaş, Arnavutköy, Sarıyer, Kandilli, Kanlıca, Beykoz ve Üsküdar gibi İstanbul’un 54 mesire yeri hakkında bilgiler verir (Aksoyak, 2016: 245-58).

Klâsik Türk şiirinde mesâir türündeki ikinci şiir ise yine 18. yüzyılda yaşadığı anlaşılan Hıfzî (öl. ?) mahlaslı bir şaire aittir. Bu çalışmanın ana mihverini “*Der-Beyân-ı Mesîregâh-ı Hümâyûn*” başlığını taşıyan bu şiirin incelenmesi teşkil edecektir.

Hıfzî ve Mesâir’i

Hıfzî’nin hayatı hakkında elde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak şairin *Mesâir’i*’nin bulunduğu mecmuanın yazıldığı dönem ve bu *Mesâir’de* ele alınan bahçe ve kasırların yapıldıkları tarihler göz önünde bulundurularak şairin yaşadığı dönem hakkında birtakım tahminlerde bulunmak mümkündür.

Hıfzî’nin *Mesâir’i*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 571 numarada kayıtlı bulunan şiir ve münşeat mecmuasının 201b-202a sayfalarında bulunmaktadır. Mecmuanın 5a sayfasındaki “Refî Efendi’nin mecmuasıdır” kaydı ile yine aynı sayfadaki Mehmed Refî şeklindeki temellük kaydı ve bazı sayfalardaki “Li-nâmıkhî’l-fakîr” ibareli şiirlerde kullanılan Refî mahlasından hareketle bu mecmuanın Mehmed Refî adında biri tarafından tertip edildiği anlaşılmaktadır. Çeşitli faydalı bilgiler ve mektupları muhtevî olan bu mecmuayı Hıfzî dışında Necâtî, Ahmed Paşa, Aşkî, Nev’î, Revânî,

Azmî, Latîfî, Nihânî, Zâtî, Muhibbî, Fâ'izî, Cevrî, Emrî, Veysî, Hâletî, Nâdirî, Fehîm, Nâ'ilî, Fennî, Nazîm, Sâbit, Nâbî, Nedîm, Nahîfî ve Kâmî gibi birçok şairin farklı nazım şekilleriyle söylenilmiş manzumeleri oluşturmaktadır. Mecmuadaki mektupların bazıları Nâbî'ye aittir. Şiirler de çoğunlukla derkenarda yer almaktadır. Bu mecmuanın mürettibi olan Mehmed Refî' Efendi'nin Osman Paşa'nın 1183/1769-70'te vezarete getirilmesine söylediği tarih manzumesi mürettibin mecmuayı bu tarihte veya daha sonra tertip ettiğini göstermektedir.

Hıfzî'nin mesâiri, şiir ve münşeat mecmuasında 25 satır hâlinde ve nesih hatla kaleme alınmıştır. Manzumenin başlığı kırmızı mürekkeple yazılmış olup mesire ve kasır isimlerinin üstü de kırmızı keşidelerle belirtilmiştir.

Hıfzî'nin *Mesâir*'inde bahsettiği bahçe ve kasırlar hakkındaki bazı tarihî kayıtlar, şairin yaşadığı dönem hakkında ipuçları veren bir başka husustur. Hıfzî söz konusu metinde, Sâdâbâd, Hurrem-âbâd, Hüsrevâbâd, Emnâbâd, Neşâtâbâd, Gülşenâbâd, Kurşunlu Mahzen Köşkü, Dolmabahçe gibi büyük çoğunluğu Lâle Devri'nde (1718-1730) tanzim ve inşa edilen bahçe ve kasırlardan bahsetmiştir.¹² Bu bahçe ve kasırlardan büyük kısmının 1730 yılındaki Patrona Halil isyanında yok edildiği göz önünde bulundurulursa Hıfzî'nin Lâle Devri'nde hayatta olduğu ve *Mesâir*'ini de bu dönemde yazdığı sonucuna varılabilir.

Bu ipuçları göz önünde bulundurulduğunda Hıfzî'nin 18. yüzyılda hayatta olduğunu; hatta ömrünün büyük kısmını bu yüzyılın ilk yarısında geçirdiğini söylemek mümkündür. Tezkirelerde bu dönemde hayatta olduğu belirtilen Hıfzî mahlaslı şairler şunlardır:

Hıfzî: İstanbulludur. Asıl adı, Mehmed'dir. Hıfzî Mehmed Efendi sanyla meşhur oldu. Şeyhülislam Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi'nin akrabalarından biriyle evlendi. *Tuhfe-i Na'ilî'de* La'lî-zâde'nin damadı olarak kayıtlıdır. Çocukluğundan itibaren ilim tahsil etti ve dönemin önemli âlimlerinden birinden mülazım olarak Anadolu kalemine dâhil oldu. Daha sonra Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi'nin destekleriyle uzun müddet Mahmud Paşa mahkemesi naipliği yaptı ve Pîrî-zâde'nin şeyhülişlâmlığı döneminde teftiş işleriyle görevlendirildi. 1165/1752 tarihinde vefat etti. Topkapı dışında medfundur (Oğraş, 2001: 115; Erdem, 1994: 80; Akbayar

¹² Bu dönemde inşa edilen bazı saray, köşk ve kasırlar için bk. Abdulkadir Özcan, "Lâle Devri", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul 2003. s. 81-84; Ahmed Refik Altınay, *Lâle Devri (1718-1730)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011.

1996: 667; Kurnaz ve Tatçı, 2001: 204). Kaynaklarda şiir ve inşada başarılı olduğu söylenen şairin, herhangi bir eserinin olup olmadığına dair bilgi bulunmamaktadır.

Hıfzî: İstanbulludur. Asıl adı Mehmed'dir. Hattat Mehmed Hıfzî Efendi sanıyla meşhur olan şairin babasının adı, Süleyman'dır. Şeyh Emîr Buhârî Kırımî Ahmed Efendi'den hüsn-i hat dersleri alıp ondan icazet aldı. Hat eğitimini müteakip *Kur'ân'ı* hıfzettikten sonra sarayda ser-kâtiplik görevine atandı. I. Mahmud'un cülusunda (1143/1730) bu görevden alınarak emtia gümrüğü başkâtipliğine atandı. 1173/1759-60 yılında vefat etti. Eyüp'te Eyüp Sultan Türbesi yakınlarında medfundur (Fatîh, 1271: 62; Erdem, 1994: 80, Oğraş 2001: 115; Akbayar, 1996: 667). Herhangi bir eserinin olup olmadığına dair elde bir bilgi yoktur.

Hıfzî: Hanya'da doğdu. Fârisî Hocası sanıyla meşhur oldu. Hanya'da sıbyan mektebi hocası iken bazı kişilere kırılıp Kandiye'ye gitti. Altı yıl sonra tekrar Hanya'ya döndü. 1213/1798 yılında vefat etti. Mürettep *Dîvân* sahibi olduğu söylense de bu esere ulaşılammıştır. Daha çok kasideleri ve Türkçe-Rumca mülemmalarıyla dikkat çekmiştir (Özgül, 2000: 924; Kurnaz ve Tatçı, 2001: 205).

Yukarıda hayatları hakkında bilgi verilen Hıfzî mahlaslı şairlerin yaşadıkları dönem göz önünde bulundurulduğunda eldeki mesâirin bu şairlerinden birine ait olma ihtimali bulunmaktadır. Ancak aynı mahlası kullanan fakat hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmayan başka bir şaire ait olması da ihtimal dâhilindedir.

61 beyitten müteşekkil olan bu *Mesâir*'in, ilk beytinin kafiye şemasından hareketle kıt'a-i kebîre nazım şekliyle yazıldığını söylemek mümkündür. Aruzun remel bahrinin "*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*" kalıbıyla yazılan bu şiir, tek ses benzerliğinden oluşan mücerred kafiye sahıptir.

Hıfzî, *Mesâir*'inin ilk beş beytinde padişahın gezinti yerleri ve sahil kenarında konakladığı kasırları anlatmak niyetinde olduğunu ifade ettikten sonra her beyitte bir ya da iki mesire veya kasır ismini zikretmiştir. Şair, bu yerleri zikrederken belli bir düzeni de göz önünde bulundurmuştur. İlk önce Topkapı ve buradaki Yalı Köşkü ile İncili Köşk'ün tavsifiyle şiire başlamış, ardından Boğaz'ın karşısına Anadolu yakasında Üsküdar'a geçmiştir. Üsküdar ve çevresindeki bahçe ve kasırları tavsif ettikten sonra kuzeye doğru çıkarak Anadolu yakası sahilindeki bahçe ve kasırlar ile en son Beykoz ve çevresini anlatmıştır. Buradan Avrupa yakasına geçen şair, kuzeydeki

Sarıyer'den başlayarak güneye doğru Baltalimanı, Bebek, Beşiktaş, Dolmabahçe gibi sahil kenarındaki yerleri tavsif ettikten sonra Beyoğlu Karaköy'den Haliç Körfezi'ndeki Kasımpaşa, Sütluçe, Kâğıthane ve çevresindeki mesire alanlarını anlatmış; en son Eyüp ve çevresindeki bahçe ve kasırlardan bahsettikten sonra şiirini tamamlamıştır.

50 mesire ve kasrın tavsif edildiği bu şiirde adı geçen yerler sırasıyla şunlardır: Topkapı, Üsküdar, Fenerbahçe, İstavroz, Beylerbeyi, Kule Bahçesi, Kandilli, Göksu, Körfez, Çubuklu, Sultâniyye, Beykoz, Hünkâr, Tokat Bahçesi, Macar Bahçesi, Kavak, Sarıyer, Baltalimanı, Bebek, Şeytan Akıntısı, Hasan Kalfa, Dolmabahçe, Tersane Bahçesi, Karaağaç Bahçesi, Ümmüdünya ve Boğaz.

Şerefâbâd, Yalıköşkü, İncili Köşk, Mehmed Paşa Kasrı, Ferahâbâd, Âsafâbâd, Şevkâbâd, Kasr-ı Emîn, Feyzâbâd, Hümâyûnâbâd, Neşatâbâd, Gülşenâbâd, Devletâbâd, Beşiktaş Kasrı, Emnâbâd, Kurşunlu Mahzen Kasrı, Şinâver Kasrı, İmrahor Kasrı, Sâdâbâd, Hurremâbâd, Hüsrevâbâd, Bahâriyye Kasrı, Vâlide Yalısı ve İşretâbâd.

Hıfzî'nin *Mesâir*'i, bahsetmiş olduğu mekânlar itibariyle Feyzullah Efendi'nin *Mesâir*'inden farklılık gösterir. Çünkü Hıfzî, padişahlara mahsus olan ve has bahçe olarak adlandırılan mesire yerleri ve kasırların vasfını yapmış, Feyzullah Efendi ise mesire yerlerinde herhangi bir sınırlamaya gitmemiş, ayrıca kasır ve köşklere de bahsetmemiştir. Bazı yerler, hem Hıfzî'nin hem de Feyzullah Efendi'nin mesâirlerinde ortak kullanılmışlardır. Bu yerler şunlardır: Beşiktaş Kasrı, Beykoz, Boğaz, Çubuklu, Dolmabahçe, Fenerbahçe, Göksu, İstavroz, Kandilli, Kavak, Körfez, Sarıyer, Sultâniyye, Tersane Bahçesi, Tokat Bahçesi ve Üsküdar.

Der-Beyân-ı Mesîregâh-ı Hümâyûn

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

1. Mesnedârâ-yı şafâ pād-şeh-i baħr u berüñ
Cilvegâhı ola her ƣaşr-ı sevâhîl-pîrâ
2. HÛân-ı gülgeşte Boğaz zevkine işrâb idicek
Pây-taht-ı şeh-i Cemden idelüm 'azm-i şafâ
3. Kehkeşânla donanup felege mâh-ı Naħşeb
Ƣanca baş şandalı nev-ğurre-i 'îd-i ğarrâ

4. Yeñi yaldızladı teşrif-i hümâyûna felek
İşte âmâde yidi çifte Şüreyyâ-sîmâ
5. Sû-be-sû vaşf olunup kaçır-ı cihândârîler
Çalalum hoş seyir-i zevraç-ı nazm içre pala
6. **Yalı köşki**¹³ ile **İncüli**deki kaçır-ı nev¹⁴
Didi kim **Top kapusı** *hayru’l-umûr evsaṭuha*¹⁵
7. Zü’l-cenâheyn idüp ol lâne-i şâhânesini
İtdi pervâz-ı şafâ andan o bülbül güyâ
8. Gerçi kim toptolu şenlikle derûn [u] bîrûn
Lîk tebdîl-i hevâ itmege var rûḫa ğidâ
9. Evvelâ virdi şeref-baḫş-ı hümâyûmî ile
Âb u ṭâb **Şeref-âbâda**¹⁶ şeref ḫüsn ü bahâ

¹³ Bu köşk, Topkapı Sarayı’nın Sarayburnu tarafından gelen surlarla Sirkeci tarafından gelen surların kesiştiği köşede bulunmaktaydı. Kasrın yerinde daha önce de II. Bayezid tarafından inşa edilmiş olan ve o tarihe kadar onun adıyla anılan kasır bulunmaktaydı. Bayezid Köşkü’nün yerini beğenen III. Murad, kendisi için mevcut köşkü yıkıp yerine daha gösterişli ve daha sağlam bir köşk yaptırmıştır. 14-23 Haziran 1591’de inşasına başlanan köşk, 4 Temmuz 1593’te bitirilmiştir. Yalı Köşkü, yapılan İstanbul-Edirne demiryolu güzergâhında kaldığı için Keçecizade Fuad Paşa’nın sadareti döneminde 1869’dan önceki bir tarihte yıkılmıştır (Ertürk, 2013: 185-99).

¹⁴ İncili Köşk, bugün Topkapı Sarayı olarak adlandırılan Sarây-ı Hümâyûn’un sınırları içinde bulunan ve sahil köşkleri dizisinin en önemli yapılarından biridir. Sinan Paşa Köşkü adıyla da anılan ve Topkapı Sarayı’nın en dış sınırında, Bizans döneminden kalan Marmara tarafı surları üstünde olan bu köşk, III. Murad döneminde Sadrazam Koca Sinan Paşa tarafından yaptırılarak padişaha sunulmuştur. Köşkün inşasına 998/1590’da başlanmış ve 999/1590-91’de bitirilmiştir. XVIII. yüzyılın sonlarında Rumeli demiryolunun Sirkeci’ye getirilmesi tasarlandığında Sultan Abdülaziz’in demiryolunun tam sahilten ve sarayın bahçesinden geçirilmesine izin vermesiyle yıkılmıştır (Eyice, 2000: 278).

¹⁵ “İşlerin hayırlısı orta olanıdır.” (Hadis).

¹⁶ Üsküdar Şemsi Paşa’da, Şemsi Paşa Sarayı’nın yerine Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından Sultan III. Ahmed adına 1121/1709-10 yılında yaptırılan kasırdır. II. Mahmud tarafından 1232/1816 yılında aynı adla tekrar yaptırılan bu kasır, tahminen 1861-71 yılları arasında yanmıştır (Konyalı, 1977: 254, Pakalın, C. III, 2004: 340).

10. **Üsküdar**¹⁷ kızuları yolına qurbān olsun
Zīb-i maqdem olıcaq **kaşr-ı Mehemmed Paşa**
11. Pertev-endāz-ı kudūmiyla **Fener Bāğçesinūn**¹⁸
Şimdi başında ateş yanmada tā şubh [u] mesā
12. Baht-ı firūz ile **İstavroza**¹⁹ teşrīf idicek
Var mı **Beglerbegi**veş²⁰ c işrete bir cāy-ı şafā
13. Mevki' i dāmen-i kūh u leb-i deryā-yı ferāh
İki cānibden açar revzenini bād-ı şabā
14. **Ferah-ābād**²¹ letāfetde riyāz-ı cennet
Ādem içinden anuñ çıkmasa bir lahza n'ola
15. Anda devletle şafālar sürüp ol şāh-ı cihān
Açıla gül gibi gāhī **Kule bāğçesine**²² tā

¹⁷ Anadolu yakasında semt. Bizanslılar devrinde aranılan bir yazlık olan Üsküdar, Osmanlılar döneminde de padişahların rağbet edip yazlık saraylar yaptırdığı bağlık, bahçelik bir yerd (Evyapan, 1972: 45-46).

¹⁸ Anadolu yakasında Kadıköy ile Caddebostan arasında kalan semtin adıyla anılan bu bahçenin, ne zaman ve kim tarafından tesis edildiği bilinmemektedir. İçerisinde köşkü de bulunan bu bahçe, diğer has bahçelere göre daha düzenli ve bakımlı bir hâlde imiş. I. Mahmud dönemine kadar güzelliğini ve önemini koruyan bahçe, bu dönemden sonra itibardan düşmüştür (Erdoğan, 1958: 174-75).

¹⁹ Beylerbeyi ile Kuzguncuk arasında kalan yerlerdir. Bağ, bahçe ve bostanlarıyla meşhur olan bu yer; adını Bizanslılar döneminde Konstantin'in burada inşa ettirip üzerine koydurduğu yaldızlı haçtan (istavroz) almıştır. II. Selim'in kızı Piyale Paşa'nın eşi Gevher Sultan'ın köşkünün olduğu İstavroz Bahçesi'nde zamanla IV. Murad da bir saray yaptırmıştır. Ancak bu sarayın, II. Mustafa tarafından yıktırıldığı söylenir (Erdoğan, 1958: 175; Gökbilgin, 1992: 260).

²⁰ Anadolu yakasında Kuzguncuk ile Çengelköy arasında bulunan ve Osmanlı tarihlerinde adı daha ziyade İstavroz Bahçesi olarak geçen bu has bahçe, daha sonra III. Murad devri Rumeli beylerbeyi Mehmed Paşa'nın yalısından dolayı Beylerbeyi diye anılmaya başlanmıştır (Evyapan, 1972: 43).

²¹ XVIII. asırda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın damadı Kaptan Mustafa Paşa'nın Beylerbeyi sahilinde yaptırdığı köşk (Şehsuvaroğlu, 1961: 2691).

²² Anadolu yakasında Kuleli semtindeki eski has bahçelerden birisinin adıdır (Gökbilgin, 1992: 259). Çengelköy ile Vaniköy arasındaki Kuleli denilen yerde Yavuz Sultan Selim tarafından tesis edilen bu bahçe, Kanuni Sultan Süleyman tarafından imar edilmiş hatta içine bir de saray yaptırılmıştır (Erdoğan, 1958: 176-77).

16. Hele **Kandilli**²³ aķındıyı ķandillemeden
Göksuya²⁴ ķaşr-ı dil-ārāmı virür istıġnā
17. Cilvegāh-ı Şeh-i deryā-yı ‘ aķā olduġına
Āsaf-ābād²⁵ ider Őafĥa-i dilde imzā
18. Çıķdı biñ cān ile dil mūŐteri **Şevķ-ābād**²⁶
Kim virür böyle girān-māye bahāyı da aña
19. Őeh-niŐin gibi sūrūp pāyine yūz **Ķaşr-ı emīn**²⁷
İtdi Őad Őevķ ile **Ķōrfezde**²⁸ yirin rūŐen-i cā
20. TeŐne-yāb-ı dile bir aŐlama Őu **Feyz-ābād**²⁹
Ķaşr-ı Őāh ile **Ķubuklı**³⁰ zevķi Őorar mā

²³ Kūçüksu Deresi ile Vanikōy arasında bulunan semt. Bu semt adını, bir rivayete gōre Gōksu deresinden dōnen padiŐahlar iēin burada yakılan bir kandil, bir baŐka rivayete gōre ise Revan Seferi’nden (1632) dōndūkten sonra IV. Murad tarafından burada inŐa ettirilen kōŐkte Őehzade Mehmed’in doġumu ūzerine yedi gece kandil donanması yapılması sebebiyle almıŐtır (Gōkbilgin, 1992: 259). III. Murad dōneminde burada tesis edilen has bahēe, Kandilli Bahēesi adıyla anılmıŐ ve iēerisine ēeŐitli kōŐkler yapılmıŐtır (Erdoġan, 1958: 177).

²⁴ Anadolu yakasının kuzeyinde Ķubuklu ile Anadolu Hisarı arasında yer alan kuyudur. Gōksu Bahēesi’nin hangi tarihte ve kim tarafından yapıldıġı bilinmemektedir. Özellikle ēayıryla meşhur olan ve IV. Murad’ın ēok hoŐuna giden bu bahēeye I. Mahmud zamanında bir saray yaptırılmıştır (Erdoġan, 1958: 178).

²⁵ Lale Devri’nde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’nın Beşiktaş’taki yalıŐı ve bahēelerine verilen isim (Koēu, 1959: 1088).

²⁶ Yazma nūshada bu kelimenin ūstū ēizilmemiŐtir. Őevķābād, I. Mahmud tarafından 1734 yılında Beylerbeyi’nde İstavroz Bahēesi’nin ūst kısmına yaptırılmıŐ olan kasırdır (Gōkbilgin, 1992: 260).

²⁷ XVIII. yūzyıl baŐlarında Damad İbrahim PaŐa tarafından Fındıklı’ya yapılan kasır.

²⁸ Anadolu yakasının kuzeyinde Ķubuklu ile Anadolu Hisarı arasında yer alan kuyudur. Kanlıca kōrfezi de denilen bu yer, Lale Devri eġlenme meclislerinin vazgeēilmez yerlerinden biri olmuştur. Özellikle III. Ahmed ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, bağı ālemlerini burada tertip etmişlerdir (Aysu, 1993: 415-16).

²⁹ Damad İbrahim PaŐa’nın Ķubuklu’ya kōŐk, havuz ve ēeŐme yaptırarak tesis edip canlandırdıġı mesire ve buraya yaptırılan kōŐkūn adı (Gōkbilgin, 1992: 260).

³⁰ Anadolu yakasında PaŐabahēe ile Kanlıca arasında kalan ve hangi padişah dōneminde yapıldıġı tam olarak bilinmeyen bu bahēe, padişahlar tarafından mesire ve avlak olarak da kullanılmıştır. Meyve sebzeleriyle meşhur olan bu bahēe, hem sarayın ihtiyaēını karŐılamıŐ hem de saraya gelir irat etmiştir (Erdoġan, 1958: 178).

21. Tām olup maqdem-i sultān ile **Sultāniyye**³¹
Aldı meydānı çemenzār-ı fezāda haqqā
22. **Begkoz**³² baħr-ı çemen iskelesi **Hünkār**³³
Yanaşup zevk ü şafa itmede mir [ü] vüzerā
23. Biñ **Tokat**³⁴ degse pād-şehüm bir seyri³⁵
Sāyebān oldu **Macar bāğçesine**³⁶ zıll-i Hümā
24. Görmek için bu hevālarda o naħl-i nāzi
Eser ‘ aşqın yeli başında **Kavağın**³⁷ hālā
25. **Sarıyār**³⁸ şevki ile vādi-i hicrān-ı muħiṭ
Eşki-i ḥasretle büyük bir dere oldu ammā

³¹ Kanuni Sultan Süleyman veya II. Bayezid tarafından tesis edildiği tahmin edilen Sultaniyye Bahçesi, Beykoz’da Sultaniyye adıyla anılan Hançerli Sultan mahallinde idi. Zamanla sığ bataklık bir körfez iken Kanuni tarafından doldurulmuş ve sahildeki düzlükle birleştirilerek güzel bir bahçe hâline getirilmiş ve içine bir de köşk yaptırılmıştır (Erdoğan, 1958: 176-77).

³² Rumlar tarafından Amya ve Amea diye adlandırılan bu köyün eski adı, Bithinya Kralı Amykos’tan gelir. Bazı eski Türkçe belgelerde Beykozu veya Beykos şeklinde geçen köyün adının, bey kelimesiyle “ceviz” anlamındaki koz kelimesinin birleşmesinden veya yine bey kelimesine “köy” anlamındaki kosun eklenmesinden ortaya çıktığı rivayet edilir. Zira İstanbul’un fethinden önce burada Bizanslı bir bey ikamet edermiş. Beykoz’un Yalıköyü kısmında varlığını hâlâ koruyan çayır, büyük bir mesire yeridir (Gökbilgin, 1992: 258).

³³ Beykoz sahilinde bulunan iskelenin adı.

³⁴ “Tokat Bahçesi” adıyla Boğaz’da Beykoz civarında tesis edilen ilk mesire yeridir. Bu bahçe, Fatih Sultan Mehmed’in 1458 yılında Beykoz’da avlanırken, Mahmud Paşa’nın Tokat’ı fethettiği haberini alması üzerine bu fethin hatırasına bir köşk ve bahçe yapılması için emir vermesiyle oluşturulmuştur (Erdoğan, 1958: 179-80).

³⁵ Vezin tutarsız.

³⁶ Beykoz’daki Yuşa Tepesi eteklerindeki Tokat Köşkü’nün yanındaki “Mâ-i Cârî Bahçesi” denilen mesire alanıdır. Burası zamanla Macar Bahçesi adını almıştır (Gökbilgin, 1992: 257).

³⁷ Anadolu yakasında Rumeli Feneri’nin karşısında yer alan ve adını da sahip olduğu büyük kavak ağaçlarından alan yer.

³⁸ Avrupa yakasında kuzeyde Rumelikavağı, güneyde Büyükdere arasında bulunan yer. Havası ve suyu çok güzel olduğundan Sarıyer, halkın her devirde rağbet ettiği bir mesire ve dinlenme yeri olmuştur (Gökbilgin, 1992: 256).

26. Pâyine balta da ursa ‘adem-i maqdem-i şâh
Baltalîmânî³⁹ da ümmîdini kesmez kaç‘ â
27. Merdüm-i çeşm-i cihân olduğu pek rüşendür
Tıfl-meşreb dile buldum yine âsâyişe cā
28. Alur âgüşa Bebek⁴⁰ gibi Hümâyün-âbâd⁴¹
İtse iqbâl sa‘ âdetle o şâh-ı vâlâ
29. Şeytân akındısına⁴² hırzu’l-emândur yalısı
Dilküşâhıkda Hasan Kalfa⁴³ hürüş-ı deryâ
30. Gevher-i genc-i neşât itdi Neşât-âbâd⁴⁴
İbtihâc-ı kâdem-i pād-şeh-i mülk-i ‘ aṭâ
31. Gül-i şād-âb ola ṭab‘ -ı hümâyün diyü

³⁹ Rumeli Hisarı’nın kuzeyinde, aynı adı taşıyan derenin Boğaziçi’nde denize döküldüğü yerdeki semt. Adını, İstanbul’un fethi sırasında, donanmayı Rumeli Hisarı’nın hemen arkasındaki bu limanda korumaya almış olan II. Mehmed’in kaptan-ı deryası Baltaoğlu Süleyman Bey’den aldığı iddia edilir. Yörenin en önemli mesire yerlerinden biriydi (Artan, 1993: 33).

⁴⁰ Arnavutköy ile Rumelihisarı arasındaki aynı adı taşıyan koyun sahil ve tepelerini içine alan bir semt olan Bebek, adını Fatih’in buraya tayin ettiği ve lakabı “Bebek” olan bölükbaşından almıştır. “Bebek Bahçesi” adıyla has bahçeye sahipti. İçinde bir de kasrı olan bu bahçe, III. Ahmet döneminde Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından imar edilmiş hatta içindeki kasır, 1725 yılında Hümâyünâbâd adıyla tekrar yaptırılmıştır (Gökbilgin, 1992: 254; Erdoğan, 1958: 181-82).

⁴¹ Yazma nüshada bu kelimenin üstü de çizilmemiştir. Hümâyünâbâd, Yavuz Sultan Selim tarafından Bebek Bahçesi’ne yaptırılan Bebek Kasrı’nın harap olması üzerine, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa 1725 yılında tekrar yaptırılan kasırdır (Tutel, 1993: 117).

⁴² Kandilli açıklarında Boğaz’ın Rumelihisarı ile Anadoluhisarı arasında kalan en dar yerinde meydana gelen tehlikeli deniz akıntısı.

⁴³ Sultan IV. Murad (1623-1640) tarafından Yeniçeri Ağası Hasan Halife’nin kendisine hediye edilen Akıntıburnu’ndan Bebek Bahçesi’ne kadar uzanan hazine arazisine kurduğu bahçedir. Hasan Halife, ayrıca burada denize nazır bir yalı yaptırmıştır. Bu arazi, 1631-32 yılında çıkan bir ayaklanmada Hasan Halife’nin katledilmesiyle birlikte Sultan IV. Mehmed (1648-1687) zamanında yalısıyla birlikte yeniden devlet hazinesine geçmiştir (Koçu, 2004: 257-58), (<http://www.bayraktar.com/tr/kurumsal/izzetabad-kasri> E.T. 01.09.2016).

⁴⁴ 1725-26 yılında Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından Ortaköy’de yaptırılan köşkün adı (Gökbilgin, 1992: 253).

Gülşen-âbâda⁴⁵ bulur nehr-i leâfettele nemâ

32. Bir kudümını simâ' eylese Devlet-âbâd
Lâleveş yir yir ider dağ-ı derünün inhâ
33. Bildiler cümle kuşurını kuşuru's-sâhil
Göricek Kaşr-ı Beşiktaş⁴⁶ didiler haqqâ
34. Kaşr-ı ceddü'ş-şeref-i pād-şeh-i ced-be-ceddüñ
Ola deryâda meger 'aks-i 'adîli peydâ
35. Tıfl-ı dil mehd-i şafâ-bahşına yatsun uyusun
Gülşeninde şalınup gâhice ra' nâ ra' nâ
36. Dolmabâğçe⁴⁷ daği hübân-ı ser-âmedle tölü
Cilvegâh-ı reviş-i dil-ber-i serv-i bâlâ
37. Bir mu'âdil mi olur mevki' -i Emn-âbâda⁴⁸
Var mı emniyyet-i seyrânına söz işte şalâ
38. Şeh-nişîn-mâye cihângir mu' allâ-sâye
Bî-bedel Mahzen-i Kurşunlıda⁴⁹ kaşr-ı vâlâ

⁴⁵ Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından Beşiktaş ile Ortaköy arasına yaptırılan köşkün adı.

⁴⁶ II. Bayezid zamanında paşa yalısı olan bu kasır, daha sonra Cağaloğlu Yalısı adını almış müteakiben padişahlara intikal ederek Osmanlı Sarayı'nın has bahçeleri arasına girmiştir. Daha sonra I. Ahmed burada yedi kubbeli bir köşk yaptırmış ancak kullanmak nasip olmamıştır. III. Ahmed bu köşkü genişletme teşebbüsüne girişmiş ancak ölümü üzerine yarım kalmıştır. Yarım kalan bu işi I. Mahmud tamamlamıştır. III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmud tarafından da tamir ve tadil edildikten sonra Sultan Abdulmecid döneminde Dolmabahçe Sarayı'nın inşasıyla Beşiktaş sahil sarayı ve bahçesi de ortadan kalkmıştır (Erdoğan, 1958: 167-68).

⁴⁷ Kara Bâlî bahçeleriyle Beşiktaş Bahçesi arası denizin doldurulmasıyla oluşturulan has bahçedir. Burası Kaptanıderya Halil Paşa'nın teklifi üzerine Sultan I. Ahmed'in emriyle doldurulmaya başlanmış ve II. Osman zamanında da bu doldurma işlemi devam etmiştir (Gökbilgin, 1992: 252).

⁴⁸ XVIII. yüzyıl başlarında Damad İbrahim Paşa tarafından Fındıklı'da yaptırılan yalının adı (Gökbilgin, 1992: 252).

⁴⁹ Kurşunlu Mahzen Köşkü, Beyoğlu Karaköy'de 1716 yılında Sadrazam Şehit Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır (Tanman, 1993: 126).

39. Mu‘tedil âb u hevâ **Bâğçe-i Tersâne**⁵⁰
Dil-nişîn mevki‘ -i şâhânesi baħr üzre binâ
40. Kaşrı şeh-beyt-i şafâ kıt‘ ası hoş bahri selis
Beyt dîvân-ı letâfet gibi maṭbû‘ -edâ
41. Bülbül-i ṭab‘ -ı hümâyûna kanarya kafesi
Şevk-i güftâra gelüp vaşfuñı oldum güyâ
42. Mâhdan mâlikinüñ hükmi revân mâhiye
Dinse **kaşr-ı şinâver**de sezâ vech ammâ
43. Ğam-güsâr **Karaağaç bâğçesi**⁵¹ de faşl-ı bahâr
Sâye-i naħl-i hevâdârı ‘aceb rûḥ-efzâ
44. **Kaşr-ı mir-âhur**⁵² etrâfi çemen deryâsı

⁵⁰ Haliç kıyısında Kasımpaşa ve Hasköy arasında kalan bahçe. Fethin hemen arkasından Fâtiḥ Sultan Mehmed, aynı yerde bir kasır, sofalar ile havuz, şadırvanlar ve hamam yapılmasını ferman etmiş, ayrıca 12.000 servi ağacı dikilmesini de istemiştir. Ancak Tersane’nin XVI. yüzyıl başlarında Haliç’te Kasımpaşa’ya yerleşmesi üzerine kıyı ile Okmeydanı’nın sahile bakan yamaçları arasındaki geniş arazi de Tersane bahçesi haline gelmiş ve padişahlara mahsus olduğundan buraya has bahçe denilmiştir. Şeftali ve kaysılarıyla ünlü olan ve Tersane Bahçesi olarak adlandırılan bu yere, bir de kasır yaptırılmıştır. Kanuni tarafından yaptırılan bu kasır, 1676 yılında yanmış; IV. Mehmed tarafından onartılmıştır. Sultan III. Ahmed tarafından 1726 yılında genişletilmiş, Venedik’ten getirilen aynalarla donatıldığı için de Aynalıkavak ismini almıştır (Eyice, 1991: 264; Atasoy, 2005: 126-27).

⁵¹ Sütlüce’de bulunan bu bahçe, daha önce Defterdarzade İbrahim Paşa’nın özel mülkü iken mevki ve manzarası yönünden IV. Murad’ın ilgisini çekmiş ve padişah tarafından teferrüçgah olarak kullanılmıştır. Hatta padişah, 1083/1672 yılında buraya bir de kasır inşa etmiştir. III. Selim dönemine kadar padişahların bahar ve güz mevsimlerini geçirdiği bir yer olan Karaağaç Bahçesi, asıl büyük rağbeti Sultan III. Ahmed’den görmüştür (Erdoğan, 1958: 163-66).

⁵² Mirâhûr (İmrahor) Kasrı, ilk olarak XVI. yüzyılda Kâğıthane Deresi kıyısında inşa edilmiştir. I. Ahmed döneminde (sal. 1603-1617) padişahların sıkça uğradığı bir yer olan Kâğıthane ve çevresinin yıldızı, Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa’nın dere kıyısında ünlü Sâdâbâd Sarayı’nı yaptırması daha da parlamış; bu arada İmrahor Kasrı da yenilenmiştir. Daha sonra 1860’lı yıllarda Sultan Abdülaziz tarafından temelden itibaren tekrar inşa edilmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren Kâğıthane mesiresi gözden düştükten sonra İmrahor Kasrı da kendi kaderine terk edilmiştir (Eyice, 2000: 226-28).

Eşdürür yem hevesiyle feres-i t̄āb' ı dilā

45. Çağılıp aqmada pāyine de **Sa' dābādun**⁵³
Cūybār şeref-i mevc [ü] feraḥ-baḥş-ı şafa
46. Rūzedārān-ı heves anda ider iftārı
Kim görür naqd-i dili seyrine imsāk revā
47. Feyz-yāb olmadadır tāze nihālān-ı bīd
Ḳad çeküp yüzi şuyı ḥürmetine bī-pervā
48. **Hurrem-ābāda**⁵⁴ degin ḳaşr-ı cihāndan her sū
İtmede çağlağın āvāzesi teşrīfī recā
49. Ḳıı' a-i Mīr ' Alī ğurfe-i **Husrev-ābād**⁵⁵
Şimdicek devlet ü şevketle fasiḥü'l-ercā
50. Hele devletli başı var imiş anuñ k'itdi
Cūybār-ı kerem-i Vālide Sulṫān iḫyā
51. Dem-be-dem **Ḳaşr-ı bahāriyye**⁵⁶ açılsun gelsün

⁵³ Haliç'e akan Kâğıthane Deresi'nin kenarında XVIII. yüzyılın ilk yarısında tanzim edilen saray, köşk, kasır ve bahçeler topluluğudur. Kâğıthane Deresi'nin iki tarafında yer alan ve "uğurlu, mamur yer" anlamına gelen Sâdâbâd, Lâle Devri'nin en başta gelen eğlence ve gezinti yeridir. Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren İstanbul halkının önemli eğlence ve mesire mekânlardan olan Kâğıthane Vadisi, asıl önemini XVIII. yüzyıl başlarında kazanmıştır. 1717'de Sadrazam Damad İbrâhim Paşa'nın burada verdiği bir kır şöleni, III. Ahmed'in çevreyi tanıyıp sevmesine yol açmış bölge cazibe merkezine dönüşmüştür. Bölgenin Sâdâbâd adıyla ünlenmesi, 1134/1722 yılında Sâdâbâd Sarayı'nın ve çevresindeki saray, kasır, köşk gibi yapıların imarından sonradır. III. Ahmed'in saltanatının son yedi-sekiz yılını kapsayan dönem, Sâdâbâd günlerinin en görkemli yılları olmuş ve bu görkemli dönem 25 Eylül 1730'da çıkan Patrona İsyanı ile son bulmuştur (Bilgicioğlu, 2008: 379-80).

⁵⁴ Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın Kâğıthane'de Sâdâbâd'da yaptırdığı köşklere biridir (Bilgicioğlu, 2008: 380).

⁵⁵ III. Ahmed'in emriyle Sâdâbâd'da içerisine üç yeni havuz yapılarak yeniden tarh edilen bahçedir (Bilgicioğlu, 2008: 380).

⁵⁶ Eyüp'te Haliç'in bitiminde Eyüp ile Silahtarağa arasında bulunan ve padişahlara mahsus bir kasırdır. Hangi tarihte ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.

Gül-i nev-hîz gibi tâze çiçekdür cânâ

52. Şîr-i mâder gibidür **Vâlide yalısı**⁵⁷ şîrîn
Çarşı ‘aynıyla mesîregeh-i **Ümmü’ d-dünyâ**⁵⁸
53. Çok şafâ-bağş idecek hâşılı sâhil-hâne
Cümlesi mesned-i dil-cüy-ı hümâyûna seza
54. Gören eyyâmım evşâf-ı sevâhil-hâne
Kilk-i mîkzâfını altunladı fülk-i şu‘arâ
55. Eşer-i mağdem-i şâh-ı Rüsüle yüz sürerek
İdelüm hatm-i du‘â türbe-i Hâlidde şehâ
56. Bir piyâde başına lücce-i vaşfı sögemez
Hıfzîyâ zevrak-ı evşâf-ı cihândâra Mevlâ
57. Biri hâk-i Haremeyn biri de pây-i taht
Rûmili Anahtlı biri birinden a‘alâ
58. Rûzigâr ile esenlikde biri baħr-i miyâh
Zevk için geldi **Bogaz** seyrine de âb u hevâ
59. Mülteka’l-baħri vü nazm-ı merace’l-baħreyni⁵⁹
Bu Hâliç yem-i Koştanţin idermiş imâ
60. Kanda ‘azm eyler ise pādşehüm ‘izzet ile
İşret-âbâd ide ol câygehi Rabb-i ‘alâ

Padişahların kayak gezintilerinden sonra dinlendikleri bir yer olan bu kasır, özellikle I. Mahmud döneminde resmi törenlerin yapıldığı bir yer olmuş, yabancı misafirler burada ağırılarak çeşitli ziyafetler verilmiştir. II. Mahmud döneminde yıktırılmıştır.
⁵⁷ Eyüp’te 1681’de IV. Mehmed’in annesi Hatice Turhan Sultan adına inşasına başlanan yalı, daha sonra Valide Yalısı diye meşhur olmuştur (Akyıldız, 2012: 498).
⁵⁸ Metinde bu mesire adının üzerinde keşide bulunmamaktadır.
⁵⁹ “İki denizi birbiriyle karşılaşacak şekilde akıttı.” (*Kur’an*, Rahman, 55/19) mealindeki ayetten iktibas.

61. Cümlesi cilvegeh-i taht-ı hümâyûn olsun
Her birinde nice eyyâm sürüp zevk u şafâ

Sonuç

Klâsik Türk edebiyatında coğrafi mekânları konu edinen manzum türlerden biri de mesâirlerdir. İstanbul'un mesire yerlerini tavsif etmek için yazılmış olan bu türün şimdilik elde iki örneği bulunmaktadır. Bu türdeki ilk örnek Vahyî-zâde Şeyh Feyzullah Efendi, ikinci örnek ise Hıfzî mahlasını kullanan bir şair tarafından 18. yüzyılın ilk yarısında yazılmıştır.

Hıfzî'nin mesâiri 61 beyitten müteşekkil olup padişahlara mahsus olan mesire yerleri ve kasırlar hakkında bilgi vermektedir. Şair, belli bir düzeni gözeterek yazdığı bu şiirde toplam 50 mesire yeri ve kasrın tavsifini yapmıştır. Topkapı ve civarındaki bahçeleri anlatmakla şiire başlayan şair, buradan Anadolu yakasına geçerek bu yakadaki bahçelerin tanıtmıştır. Daha sonra Avrupa yakasına geçerek kuzeydeki Sarıyer'den güneye doğru sahil kenarındaki bazı yerleri tavsif ettikten sonra Haliç Körfezi ve Eyüp çevresindeki bahçe ve kasırlardan bahsederek şiirini tamamlamıştır.

Hıfzî'nin *Mesâir*'i, Klâsik Türk edebiyatında mesâir türünde yazılmış olan şiirlerden ikincisi olması bakımından önemli olduğu kadar eğlence hayatının ön plâna çıktığı ve Lâle Devri olarak adlandırılan 18. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı'da padişahlar tarafından rağbet gören bahçe ve mesire yerleri hakkında vermiş olduğu bilgiler açısından da önemlidir. Bu hâliyle bu şiir, edebî değeri haiz olmasının yanında yazıldığı dönemin tarih perspektifine coğrafi mekân açısından yeni imkânlar sağlaması bakımından da önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- AKBAYAR, Nuri (Haz.) (1998), *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî (Yâhud Tezkîre-i Meşâhir-i Osmânî)*, C. 5. Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Ortak Yay., İstanbul.
- AKSOYAK, İ. Hakkı (2016), "Feyzullah Efendi'nin Mesâiri ile Lutfi'nin Ferdi'nin Bilâdiyesi'ne Zeyli", *Söylenmemiş Sözler*, Grafiker Yayınları, Ankara. s. 245-258.
- AKYILDIZ, Ali (2012), "Vâlîde Sultan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul. s. 494-99.

-
- ALTINAY, Ahmed Refik (2011), *Lâle Devri (1718-1730)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- ARIKOĞLU, İsmail (2008), "Divan Şiirinde Şehir Adlarının Tevriyeli Kullanımı Aydın-Tire Örneği", *Selçuk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, s. 137-144.
- ARTAN, Tülay (1993), "Baltalimanı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* C. 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul. s. 33.
- ATASOY, Nurhan (2005), 15. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Osmanlı Bahçeleri ve Hasbahçeler, (Haz. Arzu Karamani Pekin), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- AYDEMİR, Yaşar (2009), *Ravzî Dîvânı*, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83423/edincikli_ravzi-divani.html. (ET: 15.09.2010).
- AYDEMİR, Yaşar (2013), "Makedonyalı Saîd ve Şiirleri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 10, İstanbul. s. 205-228.
- AYDOĞDU, Orhan (2009), "İstanbul Hakkında Bilinmeyen Bir Mesnevi: İstanbulnâme", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7 Fall, s. 158-186.
- AYSU, Çiğdem (1993), "Kanlıca", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* C. 4. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul. s. 415-17.
- BİLGİCİOĞLU, Banu (2008), "Sâdâbâd", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul. s. 379-81.
- ÇAPAN, Pervin (2004) "Tezkirelerde İstanbul'un Ele Alınışı", *İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXXI, Sayı 81. İstanbul. s. 25-52.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1982), *Helâkî Divanı*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul.
- ERDEM, Sadık (Haz.) (1994), *Râmiz ve Âdâb-ı Zurfâ'sı, İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*, AKM Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, Mustafa (2012), "Gözden Kaçmış Bir XVI. Asır Şâiri: Celâl-zâde Mustafa'nın Oğlu Mahmûd Efendi ve Konya, İstanbul ve Edirne Medhiyeleri", *Celal Bayar Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, Sayı 2, s. 300-325.
- ERDOĞAN, Muzaffer (1958), "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", *Vakıflar Dergisi IV*, s. 149-182.
- ERKUL, Rasih (1992), *Birri Mehmed Dede (Magnisalı) Hayatı-Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üniv. SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
-

- EROĞLU, Süleyman (2008), “Türk Edebiyatında Miyâhiyye Türüne Bir Örnek: Hâsib Efendi'nin Miyâhiyyesi”, *Uludağ Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 9, Sayı 15, s. 429-439.
- ERTÜRK, Volkan (2013), “Yenisaray'ın Deryaya Açılan Kapısı: Yalı Köşkü”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/7, Summer 2013, s. 185-199.
- EYİAPAN, Gönül Aslanoğlu (1972), *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- EYİCE, Semavi (1991), “Aynalı Kavak Sarayı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul. s. 264-66.
- EYİCE, Semavi (2000), “İmrahor Çeşmesi ve Kasrı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul. s. 226-28.
- EYİCE, Semavi (2000), “İncili Köşk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul. s. 278-79.
- Fatîn Dâvûd (1271), *Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstanbul.
- GEMİCİ, Sabiha (1990), *Mihri Hatun Divanı, Karşılaştırmalı Metin Cümle Yapısı ve Cümle Türleri*, Uludağ Üniv. SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib (1992), “Boğaziçi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul. s. 251-62.
- GÜLER, Kadir (1996), “XIX. Asır Şuarâsından Ârifî ve Pesendî'nin Kütahya Methiyeleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 7, s. 279-285.
- İNALCIK, Halil (2016), *Has Bâğçede Ays u Tarab-Nedimler-Şâirler ve Mutrîbler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- İPEKTEN Halûk vd. (1988), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara. s. 205-206.
- KAHRAMAN, Bahattin (1995), *Vahîd Mahtûmî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni*, Selçuk Üniv. SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- KAPLAN, Yunus (2015), “Klasik Türk Edebiyatında Sahil-nâmeler ve Derviş Hilmî Dede'nin Sahil-nâmesi” *Route Educational and Social Science Journal*, Volume 2, Issue 2, April, s. 148-159.
- KAPLAN, Yunus (2016), “Lebîbî ve Eyüp Şehrengizi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum. Sayı 56, s. 1063-76.

- KARACASU, Barış (2007), "Türk Edebiyatında Şehrengizler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, İstanbul. s. 259-313.
- KARAGÖZ, Sevinç (2004), *Feyzi Efendi Divanı, İnceleme Transkripsiyonlu Metin, Sözlük*, Sakarya Üniv. SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- KARAVELİOĞLU, M. Ali (2005), *On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şem'i'nin Divanı'nın Edisyon Kritiği*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (E.T.: 15. 03. 2014).
- KAVRUK, Hasan (2001), *Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı, Tenkitli Metin*, MEB Yayınları, Ankara.
- KILIÇ, Filiz (2011), "Tezkireler Işığında İstanbul", *Klasik Türk Edebiyatının Peşinden*, Grafiker Yayınları, Ankara. s. 127-38.
- KOÇU, Reşad Ekrem (1959), "Âsafâbâd", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, Nurgök Matbaası, İstanbul. s. 1088.
- KOÇU, Reşad Ekrem (2004), *Yeniçeriler*, Doğan Kitap, İstanbul.
- KONYALI, İbrahim Hakkı (1977), *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, C. II, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- KURNAZ, Cemal ve Mustafa Tatcı (Haz.) (2001), *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâîl- Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, C. 2, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- KUT, Günay (2010), "İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergeh-nâme", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları II, Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, (Haz. Fatma Büyükkarcı Yılmaz), Simurg Yayınları, İstanbul. s. 171-202.
- KUT, Günay (2010), "İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergeh-nâme", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları II, Acâ'ibü'l-Mahlûkât* (Haz. Fatma Büyükkarcı Yılmaz), Simurg Yayınları, İstanbul. s. 171-202.
- Mecmû'a-i Eş'âr ve Münşe'ât*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 571. vr. 201b-202a.
- MERMER, Ahmet (1997), *Karamanlı Aynî ve Divanı*, Akçağ Yay., Ankara.
- MUM, Cafer (2004), *Halepli Edîb Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Cinaslar Sözlüğü)*, Hacettepe Üniv. SBE. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- OĞRAŞ, Rıza (Haz.) (2001), *Es'ad Mehmed Efendi ve Bâğçe-i Safâ-Endûz'u*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZCAN, Abdulkadir (2003), "Lâle Devri", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul. s. 81-84.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (2000), *İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şâirleri*, C. II. AKM Yayınları, Ankara.

- ÖZTOPRAK, Nihat (2005), "Fennî ve İzzet Efendi'nin Sahilnamelerinde Üsküdar", *Üsküdar Sempozyumu I bildiriler (23-25 Mayıs 2003)*, C. II. (ed. Zekeriya Kurşun vd.), İstanbul. s. 11-27.
- PAKALIN, Mehmed Zeki (2004), Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, C. I, III, MEB Yayınları, İstanbul.
- SELÇUK, Bahir (2014), "Bir Şehir Medhiyesi: Nergisî'nin Saray Kasidesi", *International Journal of Language of Language Academy*, Volume 2/3, s. 27-39.
- ŞEHSÜVAROĞLU, Halûk Y. (1961), "Beylerbeyi Sahil Sarayı", *İstanbul Ansiklopedisi*, Reşat Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay Neşriyatı, İstanbul. s. 2690-98.
- ŞEHSÜVAROĞLU, Halûk Y. (1961), "Biniş, Binişi Hümayun" *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Reşat Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay Neşriyatı, İstanbul. s. 2798-99.
- TANMAN, M. Baha (1993), "Kurşunlu Mahzen Köşkü", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul. s. 126-27.
- TURAN, Lokman (2011), "İstanbul Dergâhları Hakkında Bilinmeyen Bir Eser: Lutfi'nin Hânkâh-nâmesi", *Türkbilig*, Sayı 21, s. 22-48.
- TUTEL, Eser (1993), "Bebek Kasrı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul. s. 117-118.
- YAZICI, Gülgün Erişen, *Edirneli Kâmî ve Dîvânı*, e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10619,kamipdf.pdf> (E.T.: 15. 07. 2014).
- YEKBAŞ, Hakan (2015), "Malatyalı Necâtî ve Şehir Methiyeleri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 15, s. 377-401.
- YILDIZ, Murat (2014), "Padişahların Dinlenme ve Eğlenme Mekânları: İstanbul Bahçeleri", *Osmanlı İstanbulu II (II. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri)*, İstanbul 29 Mayıs Üniv. Yayınları, İstanbul. s. 637-73.
- <http://www.bayraktar.com/tr/kurumsal/izzetabad-kasri> (E.T. 01.09.2016).